

лок у процесі захисту людського капіталу має виступати їхня діяльність, спрямована на підвищення заробітної плати, боротьбу із затримкою виплат заробітної плати та з безробіттям.

Висновки. Отже, інституційна база розвитку людського капіталу в Україні не повною мірою виконує адаптивну, стабілізаційну, інноваційну та інтеграційну функції. Проте потрібно наголосити на позитивних і негативних моментах її функціонування.

Позитивним є те, що за останні роки активізувалася діяльність інститутів освіти, охорони здоров'я, ринку праці тощо. Спостерігається розширення видів послуг для потреб населення, інтеграція у світовий освітній простір, співробітництво з країнами у науковій, медичній та інших сферах. Запровадження приватних інститутів освіти, охорони здоров'я тощо стимулювало конкуренцію між ними. Водночас ліквідація монополії держави на підготовку кадрів сприяла формуванню людського капіталу, оскільки індивіди стали вільними у виборі професії, а пізніше у реалізації своїх здібностей, знань, майстерності. Відтак це дало змогу отримувати їм вищу віддачу від людського капіталу.

Водночас можна виділити такі негативні моменти у функціонуванні інституційної бази:

- 1) новоприйняті нормативно-правові документи не забезпечили формування єдиних загальнонаціональних цілей щодо розвитку людського капіталу і орієнтацію влади на їх досягнення;
- 2) відособлена діяльність інститутів освіти і ринку праці спонукала значне недовикористання людського капіталу;
- 3) олігархічна приватизація і нестабільна політика уряду призвели до руйнування великих галузей економіки, кризи інвестицій, розкрадання державної власності, внаслідок чого зменшилися можливості держави реалізувати сильну соціально-економічну політику, що призвело до зменшення людського капіталу;
- 4) криза інститутів сім'ї, школи, культури, ЗМІ (збільшення розлучень, кількості "дітей вулиці", поширення низькопробної масової культури Заходу) послабила їх соціальну інтеграцію і негативно вплинула на якість людського капіталу.

Тому на сучасному етапі інституційна база розвитку вітчизняного людського капіталу має все ще перехідний характер і її функціонування не завжди відзначається високою результативністю.

Література

1. Corruption perceptions index 2012. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.transparency.org>.
2. Прошак Г.В. Нормативно-правове забезпечення розвитку людського капіталу як чинник економічної безпеки України / Г.В. Прошак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – Сер.: Економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 10-18.
3. Закон України "Про внесення змін і доповнень до закону України РСР "Про освіту": за станом на 23 березня 1996 р. – Офіц. вид. – К. : Вид-во "Генеза", 1996. – 36 с.
4. Освіта. Охорона здоров'я. Культура. Статистична інформація // Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Александров В. Освітня послуга / В. Александров // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2006. – № 8. – С. 53-60.

6. Злупко С. Вивчення економічної українки – основа формування економістів-державотворців / С. Злупко // Економіка України : політико-економічний журнал. – 1999. – № 11. – С. 71-74.

7. Ринок соціальних послуг за 2012 р. // Державна служба зайнятості. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dcz.gov.ua>.

Прошак Г.В. Институциональная база развития человеческого капитала

Выделены и проанализированы основные составляющие институциональной базы развития отечественного человеческого капитала. Обоснована необходимость исследования институциональной базы с учетом многогранных отношений, которые объединяют формальные и неформальные институты. Прослежены позитивные и негативные тенденции в функционировании современной институциональной базы развития человеческого капитала в Украине, что позволит предложить пути ее улучшения.

Ключевые слова: институциональная база, человеческий капитал, неформальные институты, формальные институты, образование, здравоохранение, культура.

Proshak H.V. Institutional basis of development of human capital in Ukraine

The main components of the institutional basis of national human capital were singled out and analyzed. The necessity to study the institutional framework, taking into account the multifaceted relationships that combine formal and informal institutions was justified. Positive and negative trends in the functioning of a modern institutional basis of national human capital in Ukraine were traced, this investigation will provide an opportunity to propose the ways for its improvement.

Keywords: institutional base, human capital, informal institutions, formal institutions, education, health care, culture.

УДК 657.1

Доц. І.М. Святенко, канд. екон. наук –
Майківський економіко-гуманітарний інститут

ЕЛЕМЕНТИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено сутність і зміст облікової політики підприємств. Розглянуто наявні українські та міжнародні підходи до визначення складових облікової політики та розроблено власні пропозиції щодо побудови раціональної та ефективної системи формування облікового процесу. Вивчено актуальні проблеми формування облікової політики підприємств України. Надано пропозиції щодо можливих шляхів покращення облікової політики підприємств. Надані пропозиції щодо відображення в обліковій політиці розглянутих елементів сприятимуть чіткій організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Ключові слова: організація бухгалтерського обліку, облікова політика, обліковий процес, фінансова звітність підприємств, принципи та вимоги до обліку та фінансової звітності, наказ про облікову політику, елементи облікової політики.

Актуальність теми. Важливою складовою організації обліку на підприємствах будь-яких організаційно-правових форм та форм власності є облікова політика. Поняття облікової політики в Україні пов'язане з реформуванням системи обліку у 1999 р. та прийняттям Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Питання сутності облікової політики розглядали такі видатні українські вчені як: Т.В. Барановська, яка розглядає облікову політику як методологію, обрану підприємством з урахуванням встановлених норм та особливостей [1], М.Т. Білуха, що тлумачить облікову політику як спосіб ведення облікового про-

цесу [2], Ф.Ф. Бутинець зазначає, що облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя [3], М.В. Кузьельний, який під обліковою політикою підприємства розуміє сукупність конкретних методів і способів організації та форм ведення бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил та особливостей його роботи [4], Л.Г. Ловінська, яка вважає, що облікова політика суб'єкта господарювання – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності [5], В.Г. Швець, який розглядає облікову політику, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюють керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності [6] та іншими.

Отже, ми бачимо, що стосовно поняття та призначення облікової політики існують різні думки та підходи. Це свідчить про те, що поняття "облікова політика" ще не досить вивчене і потребує подальших досліджень. Особливої уваги, на наш погляд, потребує визначення складових облікової політики.

Метою роботи є дослідження наявних підходів до визначення складових облікової політики та розроблення власних пропозицій щодо побудови раціональної та ефективної системи формування облікового процесу.

Виклад основного матеріалу. Поняття облікової політики виникло в процесі реформування системи бухгалтерського обліку та звітності в Україні у 1999 р. Згідно з Законом "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [7], облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. У Законі [7] наведено лише визначення облікової політики і тому підприємства самостійно вирішували ці принципи, методи та процедури.

На цей час зміст та структура облікової політики регламентується Методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України 27.06.2013 р., № 635. Ці Методичні рекомендації можна застосовувати підприємства, організації та інші юридичні особи незалежно від організаційно-правових форм господарювання і форм власності (крім банків, бюджетних установ та підприємств, які, відповідно до законодавства, застосовують міжнародні стандарти фінансової звітності).

Підприємство самостійно на основі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою), відповідно до установчих документів, облікову політику підприємства, а також зміни до неї.

У розпорядчому документі про облікову політику наведено принципи, методи і процедури, які підприємство використовує для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно-пра-

вовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш ніж один їх варіант, а також попередні оцінки, які використовує підприємство з метою розподілу витрат між відповідними звітними періодами. Одноваріантні методи оцінювання обліку і процедур до такого розпорядчого документа включати недоцільно.

Облікова політика може враховувати організаційно-правову форму підприємства, галузеві особливості економічної діяльності, обсяги виробництва тощо. Облікова політика є елементом системи організації бухгалтерського обліку на підприємстві. Обрану підприємством облікову політику застосовують всі філії, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами незалежно від їх місцезнаходження.

У міжнародній практиці визначення критеріїв до обрання та змінювання облікових політик разом з обліковим підходом та розкриттям інформації про зміни в облікових політиках, зміни в облікових оцінках та виправлення помилок наведено у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 8 (МСБО 8) [8] "Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки". Цей Стандарт призначений для покращання доречності та достовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання та зіставності такої фінансової звітності через якийсь час, а також для зіставності з фінансовою звітністю інших суб'єктів господарювання. Згідно з вказаним стандартом, "облікові політики – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності". Обрання та застосування облікових політик, згідно з (МСБО 8), здійснюють так:

- 1) якщо МСФЗ конкретно застосовують до операції, іншої події або умови, облікову політику чи облікові політики, застосовані до такої статті, потрібно визначити шляхом застосування МСФЗ;
- 2) МСФЗ наводить облікові політики, які, за висновком РМСБО, дають змогу скласти таку фінансову звітність, яка міститиме доречну та достовірну інформацію про операції, інші події та умови, до яких їх застосовують. Такі політики не можна застосовувати, якщо вплив їх застосування є неістотним. Проте неприйнятним є робити неістотні відхилення від МСФЗ або залишати їх невиправленими, щоби досягти особливого подання фінансового стану, фінансових результатів діяльності або грошових потоків суб'єкта господарювання;
- 3) МСФЗ супроводжуються керівництвом із запровадження з метою допомогти суб'єктам господарювання у застосуванні цих вимог. В усіх таких керівництвах зазначено, чи є вони невіддільною частиною МСФЗ. Керівництво, яке є невіддільною частиною МСФЗ, обов'язкове для виконання. Керівництво, яке не є невіддільною частиною МСФЗ, не містить вимог до фінансової звітності;
- 4) якщо немає МСФЗ, який конкретно застосовують до операції, іншої події або умови, управлінський персонал має застосовувати судження під час розроблення та застосування облікової політики, щоб інформація була:
 - а) доречною для потреб користувачів з прийняття економічних рішень;
 - б) достовірною, в тому значенні, що фінансова звітність: подають достовірно фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання; відображають економічну сутність операцій, інших подій або умов, а не лише юридичну форму; є нейтральними, тобто вілними від упереджень; є обачливими; є повними в усіх істотних аспектах [8].

Документом, у якому розкривається зміст обраної підприємством облікової політики, є Наказ про облікову політику. Згідно з принципом послідовності, прийнята підприємством облікова політика має застосовуватися послідовно з року в рік, тому вказаний Наказ про облікову політику повинен складатися на кожний наступний звітний рік. При цьому облікова політика на майбутній рік підлягає щорічному розкриттю в Примітках, що входить до складу річної фінансової звітності підприємства за звітний рік.

Документом, в якому фіксуються положення облікової політики, є Наказ або розпорядження керівника підприємства, який складається на кожний наступний звітний рік. До складових облікової політики підприємства відносять елементи бухгалтерського обліку, можливі методичні прийоми, способи та процедури, які обирають з числа загальноприйнятих з урахуванням особливостей діяльності підприємства.

Перелік обов'язкових елементів законодавчо не визначений, тому підприємство самостійно обирає їх та способи ведення бухгалтерського обліку, які підприємство розробило самостійно або застосування яких нормативними документами однозначно не визначено. Існують такі складові облікової політики:

- 1) межа істотності – визначається відповідними П(С)БО та керівництвом підприємства;
- 2) тривалість операційного циклу – самостійно встановлюється підприємством;
- 3) критерій віднесення високоліквідних активів до грошових коштів – самостійно встановлюється підприємством;
- 4) термін корисного використання основних засобів – самостійно встановлюється підприємством;
- 5) методи амортизації основних засобів: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний та виробничий;
- 6) методи амортизації інших необоротних матеріальних активів: прямолінійний, виробничий, метод нарахування 50 амортизаційної вартості в першому місяці використання об'єкта і решти 50 % амортизаційної вартості в місяці їх вилучення з активів (списання з балансу);
- 7) переоцінка необоротних активів – самостійно встановлюється підприємством;
- 8) періодичність зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку – самостійно встановлюється підприємством;
- 9) величина вартісного критерію належності матеріального активу до малоцінних необоротних – самостійно встановлюється підприємством;
- 10) термін корисного використання нематеріальних активів – самостійно встановлюється підприємством;
- 11) методи амортизації нематеріальних активів: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий;
- 12) одиниця обліку запасів: найменування чи однорідна група (вид);
- 13) порядок розподілу транспортно-заготівельних витрат: із застосуванням окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат чи із застосуванням оцінки товарів за цінами продажу та окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат (на підприємствах роздрібною торгівлі);

- 14) методи оцінки вибуття запасів: ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів, середньозваженої собівартості, собівартості перших за часом надходження запасів (FIFO), нормативних витрат, ціни продажу;
- 15) призначення та умови використання запасів – самостійно встановлюється підприємством;
- 16) періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів – самостійно встановлюється підприємством;
- 17) методи визначення величини резерву сумнівних боргів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості чи застосування коефіцієнта сумнівності;
- 18) спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності (за необхідності): визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході, класифікація дебіторської заборгованості за термінами непогашення, визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років;
- 19) класифікація дебіторської заборгованості за термінами погашення – самостійно встановлюється підприємством;
- 20) створення забезпечень для відшкодування наступних (майбутніх) витрат і платежів: на виплату відпусток працівникам підприємства, на додаткове пенсійне забезпечення, на виконання гарантійних зобов'язань, на реструктуризацію, на виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами тощо;
- 21) істотний вплив: володіння двадцятьма або більше відсотками акцій (статутного капіталу) підприємства, представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі підприємства, участь у прийнятті рішень, взаємообмін управлінським персоналом, забезпечення підприємства необхідною техніко-економічною інформацією;
- 22) методи відображення фінансових інвестицій на дату балансу: за справедливою вартістю, за собівартістю інвестиції з урахуванням зменшення корисності, участі в капіталі;
- 23) база розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу: кількість акцій, сума операції тощо;
- 24) методи оцінки ступеня завершеності операції з надання послуг: вивчення виконаних робіт, визначення питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, у загальному обсязі послуг, які мають бути надані, визначення питомої ваги витрат, понесених підприємством у зв'язку з наданням послуг, у загальній очікуваній вартості таких витрат;
- 25) методи калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) – самостійно обираються підприємством;
- 26) перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) – самостійно обираються підприємством;
- 27) перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат – самостійно обираються підприємством;
- 28) бази розподілу загальновиробничих змінних та розподілених постійних загальновиробничих витрат: години роботи, заробітна плата, обсяг діяльності, прямі витрати тощо;
- 29) періодичність ведення обліку відстрочених активів та зобов'язань: шок-варталу, на дату проміжної фінансової звітності; раз на рік, на дату річної фінансової звітності;

- 30) методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом: вимірювання та оцінка виконаної роботи, співвідношення обсягу завершеної частини робіт та їх загального обсягу за будівельним контрактом у натуральному вимірі, співвідношення фактичних витрат із початку виконання будівельного контракту до дати балансу та очікуваної (кошторисної) суми загальних витрат за контрактом;
- 31) база розподілу загальновиробничих витрат за нормальної потужності: прямі витрати, обсяги доходів, прямі витрати на оплату праці, відпрацьований будівельними машинами і механізмами час тощо;
- 32) застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця – установлюється підприємством самостійно;
- 33) перелік пов'язаних сторін: підприємства, які перебувають під контролем або істотним впливом інших осіб, підприємства і фізичні особи, які прямо або опосередковано здійснюють контроль над підприємством або істотно впливають на його діяльність, а також близькі члени родини такої фізичної особи;
- 34) методи оцінки активів чи зобов'язань в операціях пов'язаних сторін: порівнюваної неконтрольованої ціни, ціни перепродажу, "витрати плюс", балансової вартості;
- 35) вартість залишку незавершеного виробництва і готової продукції (для суб'єктів малого підприємництва): інвентаризацією на кінець звітного року (або кварталу) встановлюється залишок незавершеного виробництва, який оцінюють за прямими матеріальними витратами і прямими витратами на оплату праці; вартість залишку визначають на підставі первинних документів, якими оформляється рух готової продукції. Залишок готової продукції оцінюється за справедливою вартістю (ціна реалізації за вирахуванням непрямих податків, витрат на збут і суми прибутку, виходячи з прибутку для цього конкретного виду готової продукції);
- 36) програми виплат працівникам – самостійно визначаються підприємством відповідно до чинного законодавства;
- 37) види сегментів та їх пріоритетність: географічний виробничий, географічний збутовий, господарський;
- 38) істотний час (час, який для цілей класифікації активу як кваліфікаційного є істотним) – самостійно обирається підприємством;
- 39) кваліфікаційні активи – самостійно визначаються підприємством з урахуванням істотності часу, необхідного для їх створення;
- 40) методи оцінки об'єктів інвестиційної нерухомості: за справедливою вартістю, якщо її можна достовірно визначити за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигід від її відновлення;
- 41) критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості – самостійно визначаються підприємством.

Висновки. Надані пропозиції будуть сприяти удосконаленню процесу розкриття облікової політики підприємств у фінансовій звітності для забезпечення можливості здійснення порівняльного господарсько-фінансового аналізу як в часі, так і в просторі.

Впровадження єдиної структури наказу про облікову політику для всіх підприємств та типової форми з обов'язковим виділенням методологічної, мето-

дичної та організаційної частини дасть змогу підвищити відповідальність головних бухгалтерів за формування облікової політики.

Перспективою подальших досліджень в цьому напрямку можна вважати розроблення науково обґрунтованої методології та методики формування облікової політики конкретного суб'єкта господарювання на основі виявлення взаємозв'язку між обліковою політикою в Україні та за її межами для визначення специфічних ознак, притаманних обліковій політиці підприємств у вітчизняній практиці бухгалтерського обліку.

Література

1. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / Т.В. Барановська / Нац. аграр. ун-т. – К., 2005. – 21 с.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту / М.Т. Білуха. – К. : Вид-во "Вища шк." – Знання, 1998. – 574 с.
3. Бутинєв Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник [для студ. ВНЗ] / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – Житомир : ПП "Рута", 2002. – 592 с.
4. Кужельний М.В. Теорія бух обліку : підручник / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – 334 с.
5. Ловінська Л.Г. Про національну облікову політику в Україні / Л.Г. Ловінська // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2006. – № 4. – С. 22-29.
6. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / В.Г. Швець. – К. : Вид-во "Знання", 2004. – 447 с.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Прийнятий 16.07.99 р. зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40.
8. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 : пер. с англ. / за ред. С.Ф. Голова. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.

Святенко И.Н. Элементы учетной политики предприятий

Исследованы сущность и содержание учетной политики предприятий. Рассмотрены существующие украинские и международные подходы к определению составляющих учетной политики и разработаны собственные предложения относительно формирования рациональной и эффективной системы учетного процесса. Изучены актуальные проблемы формирования учетной политики предприятий Украины. Даны предложения относительно возможных путей улучшения учетной политики предприятий. Сформулированные предложения по отражению в учетной политике рассматриваемых элементов будут способствовать четкой организации бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности.

Ключевые слова: организация бухгалтерского учета, учетная политика, учетный процесс, финансовая отчетность предприятий, принципы и требования к учету и финансовой отчетности, приказ об учетной политике, элементы учетной политики.

Sviatenko I.M. Elements of accounting policies

The paper studies the nature and content of the accounting policies of enterprises. Examines existing Ukrainian and international approaches to the definition of the components of policies and have developed their own proposals for the formation of a sound and effective system of accounting process. Studied topical problems of forming the accounting policies of enterprises in Ukraine. Given suggestions for possible ways to improve the accounting policies of enterprises. Proposals set out in the article on the reflection in the accounting policies of these elements will contribute to the efficient organization of the accounting and financial reporting.

Keywords: organization of accounting, accounting policy, the accounting process, financial statements, principles and requirements for the accounting and financial reporting, order accounting policies, accounting policies.